

Het langzaam ontwaken van de babyboomers

Een antwoord aan Stine Jensen

René Boomkens Sociaal-democratische, liberale en Groenlinkse politici hebben de populaire cultuur omarmd. Zetelend in het centrum van de macht hebben deze babyboomers hun eigen culturele erfenis ontdekt. Een cultuuromslag als gevolg van het succes van de popmuziek. Dat succes biedt de popwetenschap vele uitdagingen, meent popprofessor René Boomkens

Twee kanttekeningen

Stine Jensens artikel over de opmars van de popwetenschap in Nederland in *Boekmancahier* 38 biedt een mooi overzicht van de ontwikkeling van het wetenschappelijk onderzoek naar popmuziek en populaire cultuur, ook al zal het her en der wel aangevuld kunnen worden met historische details en vergeten uithoekjes van het academische veld. Haar aanbevelingen aan de nieuwe hoogleraar popmuziek, nu al goed voor een bommeliaans neologisme in de Van Dale: 'popprofessor', liggen in het verlengde van de voornemens van elk nieuw academisch vakgebied. Het nieuwe gebied, bijvoorbeeld vrouwenstudies, homostudies, culturele studies of Europese studies, wil diverse disciplines bij elkaar brengen en een zo groot mogelijk aantal facetten van het te bestuderen fenomeen in kaart brengen. In het geval van de popwetenschap gaat het dan om disciplines als muziekwetenschappen, sociaal-culturele

wetenschappen en filosofie, en om facetten als de productie, consumptie, beleving, rol en inhoudelijke betekenis van popmuziek in een breed sociaal, cultureel en zo mogelijk ook economisch kader. 'Daarbij moet het steeds gaan om een complexe, wederzijdse en voortdurende wisselwerking tussen muziek en maatschappij' (Jensen 1998, 332).

Ik doe geen poging Stine Jensens aanbevelingen te ridiculiseren; ik ben het geheel met die aanbevelingen eens. Dat wil zeggen: voor zover die aanbevelingen zich laten begrijpen als het algemene kader en de algemene doelstellingen van het 'nieuwe vakgebied'. Ik wil er echter, als degene die vanaf 1 november 1998 verantwoordelijk is voor de invulling van dat vakgebied, twee kanttekeningen bij maken. De eerste is een simpele relativering: wat Jensen allemaal wil of verwacht is niet realiseerbaar voor een hoogleraar met een aanstelling van één dag per

week. Het meeste werk zal gaan zitten in het begeleiden van doctoraalscripties over popmuziek, het in beperkte mate verwerven van middelen om een enkele promovendus aan het werk te krijgen, het geven van colleges en het promoten van het vakgebied. Daarnaast is er zegge en schrijve één andere bijzonder hoogleraar voor één dag per week, Paul Rutten aan de Erasmus Universiteit Rotterdam die zich met de muziekindustrie bezighoudt, en één universitair docent die zich structureel een halve dag per week met popmuziek bij muziekwetenschappen bezighoudt: Lutgard Mutsaers aan de Universiteit Utrecht. Bovendien zijn er af en toe docenten die in het kader van hun onderwijs ook aandacht aan popmuziek besteden, zoals de socioloog Wim van Noort in Leiden, maar zij zijn uitzonderingen. De rest van het onderwijs en onderzoek vindt onder andere noemers plaats of is liefdewerk. Desondanks zijn er al heel wat relevante en leesbare publicaties opgeleverd, waaronder in het bijzonder de proefschriften van Ger Tillekens (Tillekens 1998) en Lutgard Mutsaers (Mutsaers 1998) respectievelijk gewijd aan de muziek van The Beatles en aan populaire dansrages. Toch, ik erken met Stine Jensen dat de nieuwe hoogleraar popmuziek niet zozeer kwantitatief als wel kwalitatief een geheel nieuw en hoopvol gewicht in de schaal kan leggen en ervaar dat zelf ook als een uitdaging.

Mijn tweede kanttekening is vooral een inhoudelijke relativering. Laten we ons niet gek laten maken met termen als interdisciplinair en het bij elkaar brengen van meerdere facetten. Een scriptie over het gitaargeluid van de *surfsound* of over de beruchte *deathgrunge* van de *death metal* zonder enige breedmaatschappelijke inbedding of een economisch getint onderzoek naar de ontwikkeling van *independent* platenlabels (ik roep maar wat) vallen mijns inziens zeker onder de noemer 'onderzoek naar popmuziek'. Iemand die op de

betekenis van die ene *single* wil afstuderen, moet dat kunnen, op voorwaarde dat die student het onderwerp wetenschappelijk aankan en inhoudelijk kan verantwoorden. Er zijn al zoveel onderzoeken die onder het mom van interdisciplinariteit over alles gaan en geen enkel aspect onbelicht laten, dat ik juist in een zo sterk interdisciplinaire context als het vak communicatiewetenschappen een pleidooi zou willen houden voor krachtige monografieën binnen één wetenschappelijke discipline en gedetailleerde deelstudies. De samenhang en interdisciplinariteit komen daarna wel! Dit neemt overigens niet weg dat het onderzoek naar popmuziek in Nederland alleen goed van de grond kan komen als er door de paar onderzoekers die er zijn, zo goed mogelijk wordt samengewerkt en op elkaars werk wordt gereageerd.

Na deze twee kanttekeningen bij het artikel van Stine Jensen wil ik proberen de taak van de popwetenschap in Nederland in het kader te plaatsen van een cultuuromslag in de Nederlandse politiek en van een nieuw elan in de Nederlandse popmuziek zelf.

Cultuuromslag?

Sinds kort houden sociaal-democratische politici van populaire cultuur. Daarvoor hielden ze wél van het volk, maar niet van wat het volk mooi vond, want dat was 'massacultuur'. Die werd gemaakt door cultuur-industriëlen die in dollars en guldens dachten en het volk voor het overige dom hielden met plat vermaak en misleidend sociaal drama (*soaps!*). De liberalen ontdekten de populaire cultuur een decennium eerder, ook al verschilden de meningen nogal heftig. Al in de vroege jaren tachtig ging Ed Nijpels op verkiezingstournee met televisiebeelden van de liberale leider aan het strand inclusief blote borsten van erg liberale meisjes op de achtergrond. Het CDA is nog

steeds niet bekeerd; Groenlinkse politici wel. Paul Rosenmöller speelt het spel zoals Nijpels het vijftien jaar geleden deed en is op tv nu de ideale schoonzoon die vindt dat veel mag, dat godsdienst ook belangrijk is en dat eigenlijk alles wat de kiezers belangrijk vinden er gewoon toe doet. Weet je wel?

Achter de popularisering of vervolksing van onze politici ligt een stevige cultuuromslag verborgen. Die cultuuromslag is het gevolg van het succes van de popmuziek. Preciezer: van de doorbraak van een haast wereldomspannende, nieuwe populaire cultuur die vooral door radio en televisie is verbreid en die in de popmuziek haar meest uitgesproken en lange tijd ook omstreden stem vond. De bestuurders van nu zijn *babyboomers*, dat wil zeggen, geboren in de naoorlogse jaren, zo tussen 1950 en 1960. Zij groeiden op in een half vooroorlogs cultureel landschap vol verzuiling en klassenstrijd, maar tegelijk in een half nieuw, mondiaal georiënteerd cultureel landschap waarin nieuwe media als televisie de hoofdrol speelden en nieuwe culturele vormen en genres als tv-series opkwamen en waarin popmuziek, vooral in de jaren zestig, zowel cultureel als politiek de toon zette.

Tussen de vooroorlogse wereld van de verzuiling, de wereld van natiestaten, kapitaal en arbeid, en de naoorlogse realiteit van Marshallplan, Coca Cola, televisie en popmuziek lag jarenlang een belangrijke buffer van *homemade* Europese cultuur: de Italiaanse, Franse en Duitse cinema, het Franse chanson, het verantwoorde Duitse lied (Hildegard Knef of Udo Jürgens) en een versnipperde collectie nationale literaturen. De Jordaanliederen, operettecultuur of de Duitse *Schlager* werden daar niet toe gerekend, want die waren in het progressieve en burgerlijk-liberale wereldbeeld even vertrossend als de Amerikaanse massacultuur. Die Europese culturele buffer, van Antonioni tot Sartre, van W.F. Hermans tot

Günter Grass, van Fassbinder tot Eric Rohmer of van Reinbert de Leeuw tot Bério, is er tot diep in de jaren tachtig in geslaagd de Amerikanisering te beperken tot slechts twee culturele domeinen: de tv en de popmuziek. En het moet gezegd: de Europeanen waren in veel opzichten meesters op het gebied van literatuur, alternatieve serieuze muziek, theater en ook film. Dat werd ook buiten Europa tot op zekere hoogte erkend.

Een zekere neokoloniale arrogantie en zelfoverschatting was niet vreemd aan de Europees-culturele stem in de jaren zestig en zeventig. De blindheid voor het nieuwe medium televisie en de onderschatting van de popmuziek waren daarvan het directe gevolg, evenals de totale negatie van de Afrikaanse, Latijns-Amerikaanse en Aziatische cultuur, die wél snel doordrongen in de veel opener en flexibeler wereld van de popcultuur. In wezen was de popcultuur de eerste cultuurvorm, waarin het eurocentrisme werd ondermijnd en geproblematiseerd. Aanvankelijk door de Amerikaanse dominantie in de popmuziek, daarna door de doorbraak van uiteenlopende andere niet-Europese genres en stijlen, van reggae en calypso tot de meest uiteenlopende Afrikaanse muzikale genres die bovendien ook weer beter aansloten bij muzikale tradities in de Verenigde Staten dan bij die in Europa. Nergens raakte Europa zo gemarginaliseerd als in de popmuziek! Nergens echter werd de Europese cultuur zo beïnvloed door Amerikaanse, Afrikaanse of Aziatische invloeden dan in diezelfde popmuziek! Lang voor Europeanen aandacht kregen voor Zuid-Amerikaanse literatuur of voor Afrikaanse films waren er al de tango, de salsa, de calypso, de reggae, de onder andere in de Afrikaanse cultuur wortelende blues en gospel en de diverse Afrikaanse muziekstijlen die onder de noemer *world music* populair werden. Onder diezelfde noemer werd West-Europa zich overigens ook

voor het eerst bewust van de culturele betekenis en kracht van de rest van Europa: Bulgaarse, Griekse en Balkanmuziek zijn momenteel populair wat niet gezegd kan worden van andere kunstvormen uit diezelfde regio. Populaire of popmuziek blijkt een uiterst krachtige (inter)culturele factor te zijn.

Tot voor kort was de politieke en beleidsmatige aandacht voor populaire of popmuziek gelijk aan nul. Nu niet meer. Die cultuuromslag is geen resultaat van heldhaftig politiek ingrijpen. Het is een lang verbeide inhaaloperatie die, althans in dit land, gedragen wordt door de politici van de paarse coalitie. Die hoeven daarover niet al te triomfantelijk te doen. Nijpels begreep dat het tijdperk van het fatsoenlijk, grootburgerlijk liberalisme van de Geertsema's en Toxopeussen voorbij was en dat Veronica en het uitgesproken onfatsoenlijke populisme van Rob Out gewoon meer succes opleverde. De PvdA deed er niet alleen veel langer over dan de VVD voor hij de eigen bijzondere kracht van de popcultuur ontdekte, de partij bleef bovendien eindeloos lang heen en weer springen tussen het verschaalde populisme van de 'eenvoudige arbeider' en het al te avant-gardistische van een zuiver linkse cultuur. Daarnaast heeft de PvdA nog steeds geen helder beleid voor de nieuwe pop(ulaire) cultuur. Uit de monden van de huidige jongeren (Niet Nix) komt er ook geen overtuigend nieuw geluid, afgezien van de verheerlijking van 'de markt' en 'de vrije keuzes' waar de VVD ook zo goed in is. Dankzij Van der Ploegs knuppel in het hoenderhok van het kunstbeleid is er toch ineens nieuwe discussie- en bewegingsruimte en meer serieuze aandacht voor de krachtigste en meest levende onder de culturele praktijken: de popmuziek. De *babyboomers* zijn eindelijk wakker geworden en ontdekken dat zij hun eigen culturele en artistieke erfgoed (de popcultuur) totaal genegeerd hadden. Die

omslag zal ongetwijfeld het begin zijn van een verder- en diepergaand debat over de rol en betekenis van kunsten, waarbij naast de popmuziek ook de betekenis van de nieuwe media zich naar de voorgrond zal dringen. Niemand hoeft te vrezen voor de traditioneler kunstvormen. Zoals steeds weer opnieuw bleek, zullen oudere kunstvormen, soms met een veranderde rol en betekenis, gewoon blijven voortbestaan.

Nederlandse popmuziek

Europa heeft lange tijd getracht een eigen culturele traditie staande te houden *tegen* de onvermijdelijke opmars van Amerikaans cultuurgoed in. Vooral de Fransen blijven halsstarrig volhouden dat die opmars alleen maar funest is voor de eigenheid en vooral de hoge standaard van de Franse cultuur. Nederland is daar nooit zo sterk in geweest en qua omvang ook niet in staat zich serieus staande te houden tegen Coca Cola, Hollywood, MacDonald's en popmuziek, maar heeft zich met behulp van resten verzuild cultuurgoed in ieder geval moreel lang tegen 'Amerikaanse toestanden' verzet. Belangrijker was echter dat er intussen ook artiesten waren die de Amerikaanse import gewoon zijn gaan gebruiken. Bijvoorbeeld om er eigen, Nederlandse popmuziek mee te maken. Het heeft even geduurd maar inmiddels heeft Nederland een serieus te nemen verzameling goede tot zeer goede popgroepen en popartiesten, van Nederlandstalige hitmuziek tot Nederlandse dj's, Nederlandse *heavy metal*, regionale popmuziek, Nederhop, *gabberhouse* en zelfs sinds kort een ook in de Verenigde Staten niet geheel onbekende Nederlandse countryzangeres (Ilse DeLange)!

Dit gegeven biedt interessante uitdagingen voor de popwetenschap in Nederland. In hoeverre is er in Nederland sprake van een specifieke, eigen inbreng van Nederlandse

René Boomkens

was in 1999 bijzonder hoogleraar
popmuziek aan de Universiteit van
Amsterdam

artiesten in de internationale popcultuur? Blijft die inbreng beperkt tot hoofdzakelijk Nederlandstalig repertoire voor de binnenlandse markt, of veroveren Nederlandse artiesten ook een eigen positie in de Europese of zelfs Amerikaanse cultuur en markt? Hoe uitzonderlijk was 2 Unlimited? Hoe valt de opkomst van de nieuwe regiopop te verklaren? Hangt zij samen met het proces van Europese eenwording, is het een reactie op de economische en culturele mondialisering? Is die regiopop een vorm van traditionalisme of juist van (internationaal) eclecticisme? Hoe eigenzinnig en bijzonder (of niet) is de Engelstalige Nederlandse popmuziek, en hoe succesvol (of niet) in het buitenland? Denk in dit verband aan groepen als Junkie XL, Bettie Serveert en Caesar! Hoe verhoudt de nieuwe Nederlandstalige popmuziek zich tot oudere vormen als het Hollandse lied, het Jordaanlied, de *Schlager*, het chanson, het cabaret, en dergelijke? Dankzij studies als die van Mutsaers naar de Indorock en Hawaiï-muziek in de jaren vijftig en zestig weten we het een en ander van de wortels van de Nederlandse popmuziek (Mutsaers 1989 en 1992). Dankzij onder meer het archiefwerk van Stan Rijven en Cor Gout konden we via exposities en radioprogramma's al iets te weten komen over de geschiedenis van de Nederlandse populaire muziek. De popwetenschappers van nu zullen zich in het verlengde daarvan op de recente historie moeten storten om vragen als bovengenoemde te kunnen beantwoorden. Daarmee kan tegelijk een nieuw kennisreservoir worden aangelegd dat meer gewicht en draagvlak kan geven aan de nog prille cultuuromslag die in het overheidsbeleid ten aanzien van de popmuziek en popcultuur zichtbaar is geworden.

De recente opbloei van de Nederlandse variant
of invulling van de van oorsprong

Angelsaksische popcultuur zelf heeft naar mijn overtuiging de cultuuromslag in het kunstbeleid handen en voeten gegeven. Dankzij zulk uiteenlopend talent als van Ilse DeLange, Rowwen Hèze, Total Touch, Acda & De Munnik, 2 Unlimited, Anouk, Junkie XL of Bettie Serveert hoeft de invloed van de popmuziek in ons culturele leven niet langer als kolonisering van buitenaf te worden ervaren. Het bewijst tegelijkertijd dat popmuziek in het geheel geen nationaal cultuurgoed is, maar als weinig andere culturele praktijken grensoverschrijdend en veelvormig. Of zoals George Steiner ooit sneerde: popmuziek is een universeel dialect. Liever een universeel dialect dan een in zichzelf opgesloten, zelfgenoegzaam ABN.

Literatuur

- Jensen, S. (1998) 'Simon Frith in Nederland: de opmars van de popwetenschap'. In: *Boekmancahier*, jrg. 10, nr. 38, december, 323-333.
- Mutsaers, L. (1989) *Rockin' Ramona: 'n gekleurde kijk op de bakermat van de Nederpop*. 's-Gravenhage: Sdu.
- Mutsaers, L. (1992) *Haring en Hawaii: geschiedenis van de hawaiian muziek in Nederland 1925-1991*. Amsterdam: Stichting Popmuziek Nederland.
- Mutsaers, L. (1998) *Beat crazy: een pophistorisch onderzoek naar de impact van transnationale dansrages*. Utrecht: EML Books.
- Tillekens, G. (1998) *Het geluid van de Beatles*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Bibliografische gegevens

Boomkens, R. (1999) 'Het langzaam ontwaken van de *babyboomers*: een antwoord aan Stine Jensen'. In: *Boekmancahier*, jrg. 11, nr. 39, 59-64.